
NOBLESSE®

Creat cu pasiune şi savoir-faire. Un volum Baroque Books & Arts®.

Alexander von Schönburg

ISTORIE
LA PURTĂTOR
DE LA ADAM LA APPLE

traducere din limba germană de
MIHAI MOROIU

NOBLESSE®

Colecţie coordonată de Dana MOROIU

Alexander von Schönburg
WELTGESCHICHTE TO GO
Copyright © 2016 by Rowohlt • Berlin Verlag GmbH, Berlin, Germany

© Baroque Books & Arts®, 2016

Imaginea copertei: Cristiana RADU
Concepţie grafică © Baroque Books & Arts®
Redactor: Ines HRISTEA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
SCHÖNBURG, ALEXANDER von
Istorie la purtător / Alexander von Schönburg
trad.: Mihai Moroiu. - Bucureşti: Baroque Books & Arts, 2016
ISBN 978-606-8564-61-6
I. Moroiu, Mihai (trad.)
94(100)

Tiparul executat de Monitorul Oficial R.A.

Niciun fragment din această lucrare şi nicio componentă grafică nu pot fi reproduse fără acordul scris al deţinătorului de copyright, conform Legii Dreptului de Autor.

ÎN LOC DE O PREFAȚĂ – UN AVERTISMENT

„Popoare și populații, sminteală și înțelepciune, război și pace, toate vin și se duc ca valurile, doar marea e nemuritoare. Ce altceva pot fi în fața lui Dumnezeu orașele noastre, cu toată puterea și măreția lor, decât mușuroaie de furnici sau stupi de albine, care oricând pot fi strivite de copitele taurilor sau ridicate în mâinile unui destin cu chip de apicultor."

OTTO VON BISMARCK

Este abia zece dimineața. Și pe terasa hotelului nostru termometrul arată treizeci de grade la umbră. Suntem la micul dejun, împreună cu copiii. Chiar înaintea noastră se înalță Acropole, cea mai renumită citadelă din lume. În mijlocul ei, Parthenonul, templul închinat pe vremuri zeiței Atena de locuitorii acestui oraș. Drept recunoștință că le venise în ajutor împotriva forțelor copleșitoare ale perșilor, un fel de mare putere nucleară a acelor vremuri. Regele persan crezuse că supertrupele lui înarmate până în dinți vor distruge Atena așa cum strivești cu pliciul o

muscă sâcâitoare. Dar au urmat victoriile de la Marathon și Salamina, adevărate miracole ale istoriei universale – la fel de puțin probabile ca o înfrângere cu 7–1 a națională de fotbal a Germaniei în fața Liechtensteinului – și cursul istoriei s-a schimbat. Dintr-un târg oarecare, Atena s-a transformat astfel, grație locuitorilor ei dornici de aventură și atât de viguroși în trup și în spirit, într-o supraputere a spațiului mediteranean, care ne influențează și astăzi conduita.

Soția mea plecase de mult de pe terasă, pentru că nu avea niciun chef să participe pe o asemenea canicula la plănuita excursie de familie în siturile antice, să fie silită să străbată în pas vioi Agora, locul unde obișnuiau să se întâlnească atenienii din vechime. Pe de altă parte, avea toate motivele să fie supărată pe mine, care cu o seară în urmă mă lăsasem convins de un prieten, corespondentul extern Paul Ronzheimer, să cunosc viața de noapte a Atenei, în vreme ce copiii noștri se străduiau să devasteze camera lor din hotel, după modelul starurilor rock. Copiii mei sunt adolescenți, adică sunt la vârsta la care îi interesează mult mai mult bufetul suedez decât cele mai impozante vestigii din lume. Iar în acel moment, cel mic tocmai se întorcea cu o farfurie plină cu omletă cu șuncă și o piramidă de pâine albă – calorii cât să fericească o săptămână întreagă trei duzini de spartani. Fiica mea se chinuia de o oră să se conecteze la rețeaua WLAN a hotelului, fiind o persoană cultivată. Cu scopul de a dovedi lumii digitale unde se află. După cum se știe, pe profilul de Instagram se poate stabili imediat, cu ajutorul steguleților înfipte pe un planiglob minuscul, unde au fost făcute pozele. Dă cât se poate de bine un upload din Atena, cu Parthenonul alb pe fondul cerului albastru-swimming-pool, cu poză făcută pe Hipstamatic, John S Lens, Ina's 1969 Film.

Mă întreb ce oare mă împinge să fac ceea ce am de gând să fac? De ce nu mă mulțumesc să mă bucur de priveliște

și apoi să pornesc agale, cu o înghețată în mână, la cumpărături prin Plaka? De fapt, ce ne pasă nouă de civilizația ale cărei vestigii le avem în față? Și, în ultimă instanță, de ce ne dăm noi, oamenii, atâta importanță? De ce ne spunem mereu povești despre trecutul nostru?

Nu ar fi mai înțelept să rămânem în prezent? La ce ne ajută să tot privim în urmă? Există un singur răspuns: pentru că nu avem nici un alt reper. Din perspectiva fizicii, „acum" nu este demonstrabil. Tot ceea ce *vedem* în fața ochilor este trecut, în cel mai bun caz. Paharul de pe masă îl percep cu o întârziere de fracțiuni de secundă, atât cât a trebuit imaginii să ajungă pe retina mea. Când contemplăm cerul nopții, distingem cu ochiul liber circa șase mii de stele. Fiecare luminiță ajunge pe Pământ chiar în acel moment, dar ea este stră-străveche. Cu cât este mai îndepărtată sursa ei, cu atât este mai veche. Cea mai veche lumină are vârsta de treisprezece miliarde de ani și a pornit la drum, cu viteza luminii, în momentul Big Bangului.

A fost o vreme când acest interes al nostru față de noi înșine părea mai mult decât justificat. Până nu demult, oamenii credeau cu adevărat că Pământul ar reprezenta centrul universului. Nu departe de Atena, la Delphi, există o piatră, care odinioară simboliza centrul lumii. Astăzi știm că nu ne găsim nici măcar în punctul central al propriului nostru mic sistem planetar, că noi, împreună cu alte asemenea sisteme planetare, ne aflăm doar la periferia galaxiei – într-o modestă suburbie. O galaxie printre miliarde de alte galaxii. Universul acordă Pământului tot atâta importanță cât unui bacil din mucoasa nazală a unui purice de pe un fir de păr din coada unuia dintre miile de elefanți de pe întinderile nesfârșite ale Africii… Oare nu este ridicol ca niște minuscule făpturi, ca noi, să-și petreacă timpul consemnând cine, când, de ce și cu cine s-a războit și a domnit? Dacă mâine planeta noastră nu ar mai exista,

Universul, în imensitatea lui, nici nu ar prinde de veste. Galaxia nebulos-spiralată numită de noi Calea Lactee ar continua, la fel ca toate celelalte galaxii, să se rotească netulburată. Sau toată povestea e o aiureală? Iar întregul Univers există doar pentru ca noi să fim expuși acelei lumini, ca să o vedem? Să o percepem? Și dacă nu există un observator, mai putem crede în realitatea lui?

Dar haideți să ne lăsăm convinși că planeta noastră prezintă un interes special. Asta nu înseamnă nici pe departe că ar trebui să ne îndreptăm automat întreaga atenție asupra lui *Homo sapiens sapiens* cel târziu intrat în scenă. Adică așa cum preferă să o facă manualele de istorie – în care citim de obicei „Și atunci a apărut omul". Ca și cum cu noi s-ar fi desăvârșit creația, respectiv evoluția – după cum consideră fiecare. Ca și cum am fi încununarea unui plan mondial, în care ni se atribuie rolul de stăpâni ai acestei lumi.

În volumul de față este vorba despre curioasa specie umană, care fulgerător, chiar *din momentul* apariției ei, a supus planeta. Pentru a înțelege această specie aparte, merită în primul rând să facem cunoștință cu *Homo sapiens* timpuriu. Dintr-un motiv cât se poate de simplu: *noi* suntem acest om timpuriu. Și el există de atâtea sute de mii de ani, încât ultimele câteva mii de ani de cultură umană nu au avut practic nicio șansă să ne schimbe într-o măsură demnă de luat în seamă, nici nu ne-au dat șansa să ne adaptăm la condițiile create de noi. De cel puțin 150 000 de ani existăm exact așa cum arătăm astăzi. Aspectul exterior și capacitățile mentale nu ne deosebesc cu nimic de strămoșii care au trăit în vremurile de început. Probabil erau chiar ceva mai inteligenți decât noi, deoarece erau nevoiți să adune și să interpreteze în creierul lor mii de informații de care depindea propria lor supraviețuire – în vreme ce nouă ni se întâmplă de suficiente ori, din plictiseală,

să verificăm vremea sau să ne jucăm CandyCrush pe Smartphone. Abia în urmă cu vreo 12 000 de ani am renunțat să mai bântuim, ca vânători și culegători. Doar în acest răstimp relativ scurt ne-am obișnuit să construim, să recoltăm, să facem vizite la autorități, să încheiem contracte de împrumut pentru apartamente și să ne prezentăm punctual la întâlniri. Este suficient ca omul, care pune atâta preț pe a fi „modern", să recurgă la un experiment simplu ca să-și dea seama cât de puțin se deosebește, din punct de vedere fizic, de acei strămoși care mai trăiau prin peșteri și vânau mamuți – și anume să facă o baie. Când apa începe să se răcească în cadă, ni se face pielea de găină. Oamenii primitivi aveau mai mult păr pe corp decât noi: când îi cuprindea frigul, „pielea de găină" le servea ca să ridice firele din blană. Aerul rămas între ele reușea să-i încălzească.

În cazul în care nu aveți cadă, încercați să treceți pe lângă o masă încărcată cu bunătăți: de când am aflat că majoritatea strămoșilor mei își dobândeau hrana cu trudă, fiind siliți să o culeagă sau să o vâneze, am înțeles, spre exemplu, de ce *nu reușesc* să trec nepăsător pe lângă bufetul suedez dintr-un hotel cât de cât acceptabil. Cu toate că dimineața mie nu îmi este niciodată foame. Însă vreme de sute de mii de ani, vederea hranei a reprezentat pentru noi un adevărat triumf, stârnindu-ne un freamăt de bucurie în neuronii cerebrali. Inevitabil, îmi umplu farfuria cu mâncare, așa cum am procedat cu câteva minute în urmă. De undeva, din adâncul meu, mă pândește teama că nu voi mai avea curând atâta mâncare la îndemână.

Interesul față de istorie echivalează cu interesul față de propria persoană. Contemplăm istoria cu un singur scop: ca să ne contemplăm pe noi înșine. Vom constata că există motive întemeiate să relatăm istoria din perspectiva speciei umane, pe fundalul culturii create încă de la începuturi.

Primele câteva milioane de ani ale istoriei noastre (cu mult înainte de cada de baie și de bufetul suedez) le voi sări în bună măsură, concentrându-mă asupra ultimelor milenii, cam de pe la anul 10 000 î. Hr., când am început să devenim sedentari. Opțiunea mea, și vă rog să considerați asta un avertisment expres, reprezintă în același timp și o judecată de valoare. Conform convingerilor istoriografiei clasice, așa-numita revoluție agrară, intrată în scenă în urmă cu aproximativ 12 000 de ani, reprezintă punctul de plecare al progresului omenesc, al ceea ce numim civilizație. Maniera obișnuită de relatare istorică începe cu momentul în care omul s-a *opus* naturii – însă înainte de a-i da curs, trebuie să facem afirmația îndrăzneață pe care se întemeiază. Și anume aceea că istoria merită să fie contemplată din clipa în care omul nu a mai fost o făptură a naturii, ci una a civilizației, când nu s-a mai considerat parte din natură, ci cuceritorul ei. La fel de bine am putea să ne limităm la primii 150 000 de ani de istorie a omenirii, despre care am putea afirma că au fost cea mai lungă epocă a ei și, de departe, cea mai de succes. Apoi, ultimilor 12 000 de ani – adică perioada de după revoluția agrară – li s-ar rezerva câteva cuvinte de final, ca un trist post-scriptum al istoriei, în care am jefuit și am distrus natura, cea care ne-a înzestrat cu tot ce am avut nevoie, de-a lungul a mii de generații. Consider însă că trebuie să rămânem obiectivi și să semnalăm în ce măsură reprezintă o judecată de valoare simplul fapt că voi mă voi limita să încep doar de la perioada în care oamenii au devenit sedentari și au întemeiat civilizații. La fel cum este tot o judecată de valoare și discuția despre lumea „noastră" și mediul „nostru" înconjurător. Și în acest fel dezvăluim, cu toții, că nu ne considerăm parte a naturii, ci o realitate separată de ea, poate chiar stăpânii ei.

Există însă și un motiv cât se poate de banal și de practic pentru care cărțile de istorie se concentrează în general asupra ultimilor 12 000 de ani, adică de la revoluția agrară încoace: așa este mai simplu. În mod firesc, tot ceea ce este mai apropiat în timp și în spațiu se poate mai ușor contempla și se dezvăluie mai amănunțit. Circumstanța agravantă este că despre vremea dinaintea sedentarizării noastre cunoaștem mai puțin, deoarece nu există dovezi scrise. Vânătorii și culegătorii se codeau să scrie, în general. Ideea de scris este o invenție de modă nouă, pentru care a fost nevoie mai întâi să apară orășenii.

Evoluția omenească de-a lungul ultimilor 12 000 de ani merită să fie cunoscută mai amănunțit și deoarece avem de-a face cu o poveste de succes remarcabilă. Am ajuns uluitor de departe într-un timp incredibil de scurt. Am început în lanțul trofic undeva între oaie și leu, iar astăzi transmitem mesaje prin Twitter din spațiul cosmic, construim minicreiere din neuroni, ca să testăm pe ele medicamente, umblăm la codul genetic și dezvoltăm superinteligențe. Atunci când luăm în considerare istoria universală, discutăm despre 4,5 miliarde de ani. În urmă cu circa 3 milioane de ani au apărut maimuțele antropoide care se foloseau de unelte. Iar oameni care arătau exact ca noi - abia de circa 150 000 de ani și ființele umane capabile să gândească și să facă planuri - cu cel mult 70 000 de ani în urmă. Dar 70 000 de ani de istorie umană nu înseamnă nici o fracțiune de clipită în comparație cu cele 4,5 miliarde de ani de istorie universală. Din momentul în care omul a început să-și cioplească unelte din piatră și până la întemeierea unor structuri ca NATO și Google, construirea de roboți și de automobile care se conduc singure, s-a scurs, dacă istoria lumii ar fi un film de o sută de minute, doar o frântură de secundă – în care s-au petrecut însă nenumărate evenimente de maxim interes.

În acest punct intervine calificarea mea specială, ca diletant: sunt jurnalist, adică opusul specialistului. Un avantaj enorm pentru cititorii acestei cărți. Suficient să citim Nietzsche ca să vedem ce pățim dacă urmărim cu orice preț profunzimile: când știm prea mult, înțelegem prea mult, vedem prea multe conexiuni, dispunem de prea multe informații, totul se soldează inevitabil cu o confuzie generală. Doar curajul meu în față lacunelor, de neglijare a detaliilor și de concentrare strictă asupra a ceea ce este (sau mi se pare mie) esențial, mă califică pentru tentativa nebunească, ținând seama de abundența colosală a subiectului, de a examina istoria omenirii. Pentru a avea cât de cât șansa unei idei generale trebuie să vă lăsați în voia simplificărilor unui diletant ca mine. Pot să invoc aici o înțeleaptă apologie a diletantului, făcută de marele jurnalist și filozof al culturii Egon Friedell. Friedell nu se simțea câtuși de puțin ofensat sub acuzația de amatorism. Dimpotrivă. După cum relatează Friedrich Torberg, Friedell se alesese, în calitatea sa de autor dramatic, cu o cronică nimicitoare din partea unui cotidian vienez, verdictul fiind: „Să nu-l mai vedem niciodată la Viena pe acest diletant bețivan münchenez!“ Iar Friedell a adresat redacției un răspuns cam așa: „Nu contest că nu aș fi amator de alcool, din când în când. Nici în termenul de diletant nu văd nimic negativ, atât timp cât este vorba de cineva care iubește ceea ce face. În schimb, «münchenez» va atrage o urmare în justiție!“ Orice activitate omenească, explica Friedell odată într-o scrisoare către Max Reinhardt, vădește un fior de viață autentic doar atunci când este îndeplinită de diletanți. „Doar diletantul, numit pe drept cuvânt și iubit, adică amator, are cu adevărat o relație umană cu ocupațiile lui.“

Simplificarea este singura cale abordabilă pentru relatarea istorică. Până și istoriografia desfășurată potrivit

celor mai înalte standarde științifice respectă în primul și în primul rând ordinea. Iar ordinea înseamnă, obligatoriu, să pui la sertar, să interpretezi, să explici, să construiești conexiuni post-factum. Caracter științific nu înseamnă decât tentativa de a pune ordine. Altfel, nu ne alegem decât cu o salată de date și informații confuze și dezlânate. Din momentul în care începi să enumeri suveranii, te și împotmolești în mlaștina categorisirii și ordonării arbitrare. Marele finanțist și matematician Nassim Nicholas Taleb, a cărui carte, *Lebăda neagră,* se numără printre cele mai influente ale vremurilor noastre, aplică termenul de „platonicitate" compulsiei umane de a ordona. Capacitatea de a ordona, de a crea legături, este exact ceea ce ne asigură statutul de ființă gânditoare. Gândirea înseamnă stabilirea unor relații în interiorul creierului. Cu cât datele se înlănțuiesc mai organizat și mai puțin aleatoriu, cu atât au mai multă putere să se transforme în model, fiind tot mai simplu să fie reținute în memorie, povestite și redate în cărți. După cum consideră Taleb, avem nevoie de acea informație tangibilă, distinctă, frapantă, emoționantă, romantică. Și nu prea suntem deloc făcuți pentru abstract. Problema este că mereu se strecoară greșeli de gândire. Categorisirea se poate face doar după consumarea evenimentului. Privind retrospectiv, spunem apoi că un fapt sau altul trebuia să se întâmple în acel mod, Revoluția Franceză sau Primul Război Mondial ar fi trebuit să izbucnească, pentru că existaseră anumite semne… Doar că atunci când evenimentul era în plină desfășurare, nimeni nu a fost conștient de semnificația lui. Începând din 11 septembrie 2001, oricine poate explica fenomenul terorismului islamic. Pe 10 septembrie însă, aproape nimeni nu avea habar de așa ceva. Altfel spus, asta înseamnă și că nu putem avea nici cea mai vagă idee despre cum ne vor judeca generațiile viitoare, într-o bună zi.

Istoria nu este o știință care să stabilească adevărul obiectiv, iar uneori până și basmele concentrează mai multe adevăruri decât fișiere întregi pline de date. Poveștile despre Adam și Eva, în care este vorba despre revolta omului împotriva orânduirii prestabilite și epopeea babiloneană a lui Ghilgameș, care relatează despre cum s-a pornit omul să învingă moartea, cea mai nemiloasă lege a naturii, ar putea fi cele mai autentice istorii cu putință. Și este posibil ca importanța acurateței științifice a istoriografiei să fie depășită de efectul ei terapeutic. Poate că ne spunem povești doar ca să ne consolăm, oferindu-ne astfel sentimentul paternității, conștienți de propria noastră efemeritate.

La Atena, unde mă aflu acum, s-a inventat teatrul. Scopul lui limpede definit a fost să ofere posibilitatea contemplării de sine, să putem vedea pe scenă reflectarea propriilor năzuințe și neajunsuri. De la o distanță sigură. Un fel de sesiuni de autoterapie prin reprezentare scenică.

Istoria nu poate fi știință și deoarece totul depinde de cine, ce și unde povestește. Gândim în termeni narativi. Așadar istoria nu înseamnă în primul rând o relatare istorică, de aceea este cât se poate de legitim să mă opresc mereu în cartea mea asupra unor mituri și povestiri, în care istoria s-a condensat, în sens științific. Dacă în câțiva ani un congolez din Kinshasa – oraș cu unul dintre cele mai mari ritmuri de creștere – va redacta o istorie a lumii sau dacă ne gândim la cea scrisă de un budist, cu cinci sute de ani în urmă, la poalele Munților Himalaya, în regatul Mustang, fiecare dintre cele două versiuni va fi desigur cu totul diferită de a mea, european alb și bine hrănit, scrisă la Atena, pe laptop. Îmi lipsește însă orice alt punct de vedere în afară de al meu propriu. La fel folosesc și termenul de european, deși știu de la bun început că este amăgitor. Europa nu este un continent, ci

o idee inventată și susținută de două mii de ani încoace. Din punct de vedere geologic, suntem doar o ultimă anexă colțuroasă a unei imense plăci continentale, numite de noi Asia. Dar locuitorii acestui apendice au răscolit pe termen lung viața tuturor celorlalți oameni de pe planetă. Din acest motiv, este nu doar de înțeles, ci de-a dreptul obligatoriu, prin prisma actuală, să relatez istoria din perspectivă europeană. Sau, ca să-l citez pe regizorul mexican Alejandro González Iñárritu, „Avem de-a face cu raportul dintre omul alb cu oamenii cu pielea de altă culoare, cu natura, cu animalele, cu viața în general." Și cum rămâne cu celelalte megacivilizații? De ce China a descoperit Australia, dar nici nu i-a trecut prin minte să o cucerească? De ce europenii au descoperit America și nu invers? De ce nu s-a pornit populația maya spre Europa sau măcar spre America de Sud? Aceste întrebări trebuie să fie dezlegate.

Cum voi proceda? Ce vă așteaptă? Karl Jaspers, un filozof deloc înclinat spre simplificare, împarte istoria omenească în patru perioade. În patru rânduri, spune el, omul pune temelii noi. Cea dintâi perioadă este cea în care au apărut uneltele și limbajul. Apoi a urmat, pentru Jaspers, faza a doua, în care oamenii nu mai vânau și culegeau, ci semănau, recoltau și clădeau mari imperii. Pentru faza a treia, primul mileniu î. Hr., el a găsit o denumire frumoasă, „perioada axială". Era vremea când, spiritual vorbind, ne înălțam spre stele, filozofam, elaboram sisteme de idei și apăreau marile religii ale lumii. Cea de-a patra este epoca noastră, cea tehnic-științifică. O categorisire absurdă, la fel ca toate celelalte. Și cât se poate de utilă. Eu urmez în bună măsură împărțirea lui Jaspers și mă las chiar purtat un pas mai departe de simțul formei, specific speciei *sapiens*. La sfârșitul fiecărui capitol sunt incluse liste top-10 care rezumă tema tratată. *Beat that*, Jaspers!

După o trecere în revistă rapidă, pentru cititorii grăbiți, mă voi adresa pe parcursul celor zece capitole principale ale istoriei universale de fiecare dată dintr-un alt unghi de vedere. După capitolul consacrat celor mai importante evenimente din istoria omenirii urmează cel în care istoria este povestită pornind de la dezvoltarea marilor orașe, apoi cel despre eroi, cel despre marile idei, un altul despre marile opere de artă și despre invențiile epocale. Nu lipsește nici capitolul despre cele mai mari canalii și nici cel despre cuvintele măreațe. În final, cu tot regretul meu, va trebui să vorbim despre sfârșitul lumii; dar, ca să nu rămâneți triști, v-am mai pregătit și câteva opinii despre legăturile surprinzătoare care apar în istorie.

Din această carte lipsesc, bineînțeles, o mulțime de nume, evenimente și date: asta pentru că nu avem de-a face cu un curs de istorie universală. Scopul nostru nu este precizarea anilor când s-au dat bătălii și s-au făcut revoluții sau a numelor diverșilor conducători. Mie nici nu-mi vine să cred că există un interes serios de a cunoaște cu exactitate cum trăiau atenienii pe la 400 î. Hr. sau ce griji aveau romanii în jurul anului 10 d. Hr. Ceea ce ne preocupă cu adevărat din istorie sunt întrebările ce *ne privesc*, rezultate din observațiile asupra Atenei antice și însemnătatea *prezentă* a răspunsurilor pe care și le dădeau vechii greci la întrebările lor de atunci. După cum considera Tucidide, istoria nu este decât o educație filozofică pe baza unor exemple. Prin urmare, vă rog să vă așteptați mai degrabă la exemple din trecut relevante pentru noi toți, și nu la un compendiu sau la o lucrare de referință.

Și încă un avertisment: în volumul de față nu veți găsi nici măcar un singur gând care să îmi aparțină cu totul. De altfel, ne aflăm într-un domeniu în care e bine să ne ferim de idei originale. Cei care au citit Spengler și Marx, doi dintre ultimii care s-au încumetat să elaboreze teorii

istorice originale, vor înțelege ce vreau să spun. Asemenea demersuri alunecă ușor spre șarlatanie. Marx considera că omului nu-i lipsește decât să-și rupă lanțurile pentru ca totul să-i meargă bine. Iar Spengler afirma despre civilizații că sunt aidoma fructelor, cu o perioadă de viață limitată: se mențin cam un mileniu, din momentul în care înfloresc până se descompun, pentru ca apoi să dispară; totul urmează calea unui destin. Și promit cu toată solemnitatea cuvenită situației că nu voi emite nicio teză originală. Toate ideile esențiale despre om au fost gândite de sute, ba chiar de mii de ori înaintea mea. Lumea este atât de veche, mii de ani au trăit și au gândit atâția oameni de seamă, încât au mai rămas puține noutăți de descoperit și de spus. Această din urmă reflecție îmi aparține, dar aceeași idee am găsit-o și la un alt scriitor, pe nume Goethe. Să însemne că nu este a mea? Pentru a preveni orice acuzație de plagiat, mărturisesc încă de aici, pentru liniștea mea, că sunt un pitic pe umerii unui colos. Și așa se și cuvine.

La finalul volumului veți găsi o mică listă bibliografică; îi sunt deosebit de recunoscător pentru Antichitatea timpurie lui Jan Assmann, pentru Antichitate marelui Sir Moses Finley, pentru Antichitatea târzie lui Peter Brown. Pentru Evul Mediu m-a ajutat Jacques Le Goff, dispărut din păcate dintre noi în 2014, la vârsta de nouăzeci de ani. M-am ghidat după cărțile și cursurile lui Alexander Demandt, marele istoric berlinez al culturii. Și după Norbert Elias, Karl Jaspers, Karl Popper și Isaiah Berlin, deoarece, până la urmă, tot sociologii și filozofii sunt cei mai profunzi istoriografi. Pe Isaiah Berlin, probabil cel mai mare gânditor liberal al vremurilor noastre, am avut ocazia să-l vizitez, scurt timp înainte de a pleca dintre noi, în camera lui de lucru de la Oxford, unde am avut un schimb de opinii despre iluminism și liberalism. Însă cel mai mult îi datorez prietenului meu Yuval Harari, profesor

la Universitatea din Ierusalim. În lipsa cărții sale, *Sapiens*, nu ar fi existat nici cartea pe care o citiți. Când am ajuns la el, în toamna lui 2014, Yuval tocmai încheiase continuarea la *Sapiens*. Și am primit sfaturi prețioase pentru volumul meu.

Cuprins

ÎN LOC DE O PREFAȚĂ – UN AVERTISMENT 5

1. COAJA DE NUCĂ
   4,5 miliarde de ani pe repede înainte 19

2. MOMENTELE BIG BANG DIN ISTORIA UNIVERSALĂ
   Importanța unor evenimente este înțeleasă numai
   când este prea târziu 31

3. VĂ ROG, CARE-I DRUMUL SPRE CENTRU?
   Creșterea și decăderea celor mai de seamă orașe ale lumii ... 44

4. FROM HERO TO ZERO
   Cele mai remarcabile personalități din istoria universală
   și capriciile lor 66

5. EFECTUL HUMPTY-DUMPTY
   Se poate drege lumea? Și dacă da, cum?
   Cele mai valoroase idei de până acum 86

6. SAU MERGE ȘI FĂRĂ?
   Istoria poate fi relatată și cu totul altfel.
   Spre exemplu, prin artă! 106

7. DE LA ADAM LA APPLE
Cele mai formidabile invenții… care din
păcate nu ne-au adus niciodată fericirea 123

8. MONȘTRII CORPORATIȘTI
Despre rău în istorie – și de ce ne fascinează el 138

9. ARMATA INVIZIBILĂ
Cuvinte care au schimbat lumea 155

10. TOTUL ARE UN SFÂRȘIT…
De ce ni s-a strâns acum funia la par, cu adevărat 173

BONUS
Cele mai statornice erori din istoria universală 190

Bibliografie 217
Mulțumiri 220

NOBLESSE®

Autorii volumelor sunt martori şi comentatori ai societăţii moderne, scriitori şi jurnalişti cu sânge albastru, dispuşi să-şi invite cititorii în universul lor înconjurat de misterul istoriei şi al prezentului.

O colecţie de comori vechi de când lumea, dar bine păstrate între zidurile castelelor sau în tainiţele lor adânci, printre dantele şi taftale.

Conservatorism şi liberalism, monarhie şi republică, bijuterii ale coroanei şi cristale Swarovski.